

Etnikai pártok – kormányzati gyakorlatok Közép- és Délkelet-Európában Elemzés a kisebbségi pártok választói bázisáról, értékorientációjáról, parlamenti és kormányzati szerepvállalásáról

1. Az etnikai párt fogalma és meghatározása

A közép-kelet-európai és azon belül a kárpát-medencei kisebbségi magyar pártok jelenségének a tudományos igényű vizsgálata a nemzetközi szakirodalom két markáns irányzatának a metszéspontjában helyezhető el. A kérdés egyfelől az *etnikai pártok* általános, a világ számos térségében fellelhető jelenségével foglalkozó munkák fogalmi apparátusával közelíthető meg és azok módszertani irányultságát követve határolható be sajátos kutatási területként, másrészt az *etnoregionalista pártok* főként nyugat-európai példákra alapozott irányzatához viszonyítható, annak meglehetősen határozott körvonalú tény- és ismeretanyagával hozható összefüggésbe. Az etnikai pártok jelenségkörét vizsgáló kutatási irány a legutóbbi esztendőkből, főként Kanchan Chandra (2002, 2004, 2007, 2011) tevékenységének köszönhetően tett szert a fogalmi koherencia és a belső kidolgozottság azon ismérveire.

A vizsgálódásunk tárgyát képező jelenség széles körű elterjedtségének a jeleként fogható fel, hogy az etnicitás politikai mobilizációja által a világ különböző térségeiben eredményezett szervezeti formák igen sokféle elnevezés alatt képezik kutatások, elemzések tárgyát a politikatudományi szakirodalomban. A már említett *etnikai*, és *etnoregionalista* párt-fogalom mellett előfordulnak, többek között, a következő változatok: *etnonacionalista* párt, *etnonacionalista* párt, *periférikus nacionalista* párt, *periférikus* párt, *országos viszonylatban nem releváns* párt, *regionális* párt, *etnoregionalista* párt, *etnoterritoriális* párt, *etnopolitikai* párt, *kommunális* párt, *partikularista szociokulturális* vagy *etnikai-partikularisztikus* párt, *autonomista* párt, *kisebbségi* párt, *kisebbségi nacionalista* párt, *bennszülött népek* pártja stb.

Kutatásunkban az *etnikai párt* kifejezést fogjuk használni, a következő megfontolásokra való tekintettel:

- (1) a szakirodalomban ez a változat fordul elő a legnagyobb relatív gyakorisággal;
- (2) a fogalommal kapcsolatosan kibontakozott, három-négy évtizednyi múltira visszatekintő polémiák számlájára írhatóan, egyfelől, és Kanchan Chandra bő tíz évet igénybevevő kutatásainak köszönhetően, másfelől, az *etnikai párt* fogalma ma már kellő részletességgel és precizitással kidolgozott szakkifejezés, amelyet megfelelő módon lehet operacionalizálni a kutatás legkülönbözőbb regionális és módszertani kontextusaiban;

(3) a fogalom Chandra (2011) által standardizált változata alkalmas megragadni és tükrözni mindazokat a regionális és funkcionális sajátosságokat, amelyek a különböző alternatív megnevezéseket indokolják, az „etnoregionális”, „autonomista” vagy „kisebbségi” párt változatait is beleértve;

(4) a bennünket közelebbről érdeklő két kategória – a kisebbségi és az etnoregionális pártok jelensége – a fentieknek megfelelően felfogott *etnikai párt* fogalma alá tartozik, annak fontos aleleteiként értelmezhető;

(5) szakirodalom általunk mérvadónak tekintett része által preferált értelmezés szerint az *etnikai párt* fogalma nem szűkíthető le mindazonáltal a kisebbségi pártok jelenségkörére, bizonyos körülmények között – mint látni fogjuk – domináns közösségeket képviselő, többségi pártok is ebbe a kategóriába sorolhatók.¹

Az etnikai pártok létjogosultságát sokan vitatják. Az ellenzők nagy általánosságban két táborra oszthatók: egyesek a politika bármilyen jellegű összefonódását az etnicitással természetellenesnek, a józan ész logikájával összeegyeztethetetlennek gondolják, és mint ilyent, elfogadhatatlanként utasítják el; mások, akik az etnicitás politikai megjelenítésének és képviseletének a szükségességét elvben elfogadják ugyan, az etnikai párt észszerűségét és célra vezető jellegét praktikus megfontolásokból vonják kétségbe.

Az etnikai pártok létének és befolyásának a tényével lehetetlenség nem számolni tehát a politikatudományban: egyes térségekben az etnicitás politikai relevanciája akkor is markánsan érvényesül, ha annak artikulálódását törvényes eszközökkel próbálják megakadályozni. Az etnikai pártok ugyanakkor többnyire megfelelnek azoknak kritériumoknak, amelyek alapján fenntartások nélkül lehet azokat pártoknak tekinteni. Vita inkább arról van, hogy az etnikai és/vagy regionális pártok mennyire kezelhetők önálló pártcsaládként, ám ebben a polémia is egyre inkább az igenleges válasz képviselői javára látszik eldőlni.

2. Az etnopolitikai mobilizáció jelensége és tipológiája

Az etnopolitikai mobilizáció jelenségére való tudományos reflexió megértéséhez fontos figyelembe venni, hogy azt alapvetően a *társadalmi mobilizációról* kialakított korai

---

¹ Fontos itt megjegyezni, hogy a nyugat-európai fókuszú (etno)regionalista szakirodalomban a hangsúly a regionális elemen van, olyannyira, hogy az etno- előtag gyakran el is marad. Nyugat-Európában e területiségre helyezett hangsúly mögött nyilván a régiók intézményesültségi szintje is áll, ami Közép-Kelet-Európában lényegesen kevésbé teljesül, ezért utóbbi régióban célszerűbbnek tűnik az etnikai elem előtérbe helyezése.

elképzelések állították pályára. A „társadalmi mobilizáció” fogalmát minden valószínűség szerint Karl W. Deutsch (1961) használta elsőként, a társadalmi változásnak olyan folyamataira utalva, amelyek során a közösségi elköteleződések hagyományos változatait a szocializáció és a viselkedés új formái váltják fel, a politikai részvétel intenzívebb megnyilvánulási formáit eredményezvén. Deutsch úgy ítélte meg, hogy a társadalmi mobilizációt elősegítő körülmények a horizontális mobilitás megnövekedett lehetőségei, az urbanizáció, a foglalkozási szerkezetben bekövetkezett változások, új életformák népszerűségének a megnövekedése a nyilvánosság és a közoktatás által közvetített mintáknak betudhatóan, illetve annak a hatásnak az érzékelhető fokozódása, amelyet a piaci mechanizmusok és a politikai döntések gyakorolnak a széles néptömegek életkörülményeire.

2006-ban Suzan Olzak egy nagyobb lélegzetű munkában tér vissza az etnikai mobilizáció kérdésére, amelyet ezúttal egy háromszintű elemzés keretében tesz vizsgálat tárgyává. Megközelítésének fontos új eleme, hogy az etnikai mobilizáció két változatával számol: az etnikai erőszakkal és az etnikai tiltakozás nem erőszakos változataival. A jelenség megalapozottabb magyarázatához elengedhetetlennek tartja továbbá, hogy az elemzésnek azt a két szintjét, amelyekre a korábbi megközelítések összpontosítottak – az állami keretek szerepére, illetve az etnikumokra összpontosító elméleteket – egy harmadikkal, a globalizáció következményeivel számoló magyarázattal egészítsük ki. Véleménye szerint az érintett állam világrendszeren belül elfoglalt pozíciója, a globális emberjogi mozgalmak, az egyenlőtlenség, szegénység vagy a kisebbségi jogok megsértése mind olyan körülmények, amelyeknek közvetlen hatása van az etnikai mobilizációra. A globális tényezőket Olzak három kategóriába sorolja: (i) az egyenlőtlenség és a globális függőség adottságai a centrum és a periféria közötti viszonyrendszerekben, (ii) az emberjogi eszmék globális terjedése és (iii) a társadalmi mozgalmak határokon átnyúló következményei. Míg az emberjogi mozgalmak terjedésének a hatása általában az etnikai tiltakozás nem erőszakos változataiban mutatkozik meg, addig az egyenlőtlenség és a globális függőség adottságai gyakran eredményeznek etnikai erőszakot. A társadalmi mozgalmak jellegét az állam világrendszeren belül elfoglalt helye, illetve annak belső adottságai határozzák meg. A világrendszerbe integrált államok esetében az etnikai mobilizáció mindkét változata valószínű, egyrészt a mozgalmak határokon átnyúló diffúziója következtében, másrészt annak betudhatóan, hogy az emberjogi szervezetekkel fenntartott kapcsolatok révén az etnikai mozgalmak tárgyalási pozíciói jelentős mértékben javulnak. Az elszigetelt, perifériára szorult államokra ezzel szemben a szegénység, az egyenlőtlenség és az autoriter rezsimek által intézményesített diszkrimináció jellemző, ami nagy eséllyel vezet el az etnikai erőszakhoz (Olzak 2006: 26-29).

Az etnikai pártok működése, legitimációja szempontjából meghatározó fontosságú kérdés az etnikai mobilizáció természetének tisztázása. Kutatásunkban Olzak említett munkáját tekintettük az egyik alapvető kiindulópontnak. Az ő felfogása jelentős elmozdulás azokhoz képest az elméletekhez képest, amelyek az érintett államokon belüli viszonyokra és azok között egyetlen okozati tényezőre – pl. modernizáció, vagy az állam erőforrásaihoz való hozzáférésben megmutatkozó haszon – korlátozzák a magyarázatok nézőpontját, a mobilizáció következményeinek a körét pedig a destabilizáció és a konfliktus jelenségére szűkítik le. Olzak szerint az a meggyőződés, miszerint az etnikai mobilizációnak csak destabilizáló következményei lehetnek, a történeti tények egy jelentős részének az ignorálását feltételezi. A nyugati fejlett országokban az etnikai alapú politika sok esetben játszott fontos szerepet a kulturális megosztottság következményeinek a kezelésében és a demokrácia megszilárdításában, a fejlődő országok esetében pedig a döntéshozatalból hagyományosan kizsorított rétegek integrációja a politikai folyamatok főáramába a demokratikus átmenet első fontos intézkedései között szerepel rendszerint (Olzak 2006: 218, 231). Következésképpen tudományos szempontból megalapozottabb abból kiindulni, hogy „az etnicitás, az identitás és más társadalmi mozgalmak egyaránt kikezdi és támogatják a létező intézményeket, illetve az állami autoritást”².

Az etnicitás politikai aktivizálódásának az okait és körülményeit vizsgáló szakirodalomban a korai kérdésfelvetésétől Olzak (2006) komplex magyarázatáig végigkövethető irányzat mellett még legalább két olyan megközelítés említhető röviden, amelyek az etnikai pártok kérdésének a szempontjából viszonylagos relevanciával bírnak. Az egyik az etnicitás és a konfliktus viszonyának az összetett problematikája, a másik az etnicitás és a politika viszonyának a vizsgálatát az etnopolitikai szempontból valamennyi releváns – a nem domináns etnikumok mellett a többségi közösségeket is magába foglaló – aktor szerepének az elemzésére kiterjesztő megközelítés.

Olzak (2006) figyelmeztetése, miszerint az etnicitásnak nem csak destabilizáló, hanem a politikai rendszer szempontjából konszolidációs következményei is lehetnek, fölöttébb újszerű megközelítés ahhoz a domináns trendhez viszonyítva, amely az etnicitás politikai következményeit kutató vizsgálódásokban a konfliktust az elemzés középpontjába állítják. Az etnicitás és a nyílt, erőszakot is magába foglaló konfliktus viszonyának a kérdése egy

---

² „...ethnicity, identity, and other social movements (...) both challenge and support existing institutions and state authority.” (Olzak 2006: 234)

rendkívül szerteágazó, mára már szinte áttekinthetetlenül terjedelmes szakirodalom tárgyát képezi³.

A nyugati demokráciák etnoregionalista pártjaira vonatkozó szakirodalmat az egy bizonyos pártra vagy egy régió pártrendszerére fókuszáló esettanulmányok dominálják. Az elmúlt húsz évben több szerkesztett kötet is megjelent, amelyek egy közös struktúrára építve számba vették a legfontosabb etnoregionalista pártokat, megvizsgálva genezisüket, ideológiai-programatikus sajátosságait, szavazóbázisukat, szervezeti felépítésüket és kormányzati szerepvállalásukat, illetve a pártverseny mintázatára és a többi pártra gyakorolt hatásukat. Az irodalomban ezen kívül számos összehasonlító tanulmányt is találunk, amelyek olykor kvantitatív módszereket is alkalmaznak, közepes számú eseten (vagyis igyekeznek minden olyan azonosítható etnoregionalista pártot bevenni az elemzésbe, amely eleget tesz valamilyen relevancia-kritériumnak, pl. megszerzi a szavazatok bizonyos százalékát). Az etnoregionalista irodalomból – az etnikai pártok irodalmával ellentétben – szinte teljes mértékben hiányzik azonban e pártoknak a demokrácia stabilitására, illetve minőségére gyakorolt hatása, ez csupán Észak-Írország vagy Baszkföld esetén vetődik fel kutatási kérdésként.

3. Etnoregionális és etnikai pártok

Az etnoregionalista pártok talán leginkább közösnek mondható ideológiai sajátossága az Európai Unióval kapcsolatos álláspontjuk. Az integrációs folyamat az etnoregionalisták számára új oportunitás-struktúrákat teremtett, mivel leépítette a „kis nemzetek” életképtelenségének érvét, továbbá a központi államhatalmat gyengíteni kívánó pártok céljaival összecseng a nemzetállamnak a kompetenciák felfele történő átruházása révén megvalósuló leépítése. Ezért a pártcsaládon belül igazából a legelutasítóbb álláspontot is legfeljebb mérsékelt euroszkepticizmusként lehetne jellemezni. Az egyes pártok viszonyulásában természetesen kimutathatók különbségek, ráadásul nem mindegyikük az Európai Szabad Szövetség (European Free Alliance - EFA) tagja, hanem vannak olyan pártok is, amelyek ideológiájuknak megfelelően az Európai Néppárt vagy az Liberálisok és Demokraták Szövetsége Európáért tagjai (az előbbire az SVP, utóbbira az SFP vagy a PNV példa, míg a CiU két tagpártja közül egyik az előbbi, másik az utóbbi európai frakcióban vesz részt). Ennek ellenére az EFA a gyengébb és kisebb, országos vagy európai képviselettel nem rendelkező etnoregionalista pártok számára fontos fórum, logisztikai és egyéb források

---

³ A jelenség egy részének rendszerező összefoglalásaként lásd Salat (2005).

szempontjából egyaránt (Gómez-Reino Cachafeiro, de Winter, and Lynch 2006; de Winter and Gomez-Reino Cachafeiro 2002; de Winter 1998).

Nyugat- és Kelet-, illetve Kelet-Közép és Délkelet-Európában az etnoregionális pártok mellett országos hatáskörű, nem regionális szerveződésű, az etnikai mobilizáción alapuló etnikai pártok is sikeresen működnek. Példaként a Skót Nemzeti Párt (Scottish National Party - SNP)történetét elemzetük részletesebben. A SNP előzménye az 1928-ban megalakult a Skóciai Nemzeti Párt (*National Party of Scotland*), két elődszervezete a Skót Nemzeti Liga (*Scots National League*) és a Skót Önkormányzati Szövetség (*Scottish Home Rule Association*). 1934-ben a Skóciai Nemzeti Párt egyesül egy másik mérsékeltebb, autonomista szervezettel, a Skót Párttal (*Scottish Party*), és létrejön a Skót Nemzeti Párt (Newell 1998, Lynch 2006).

Az 1999-ben létrehozta a Skót Parlament lényegesen megváltoztatta a politikai opportunitás-stuktúrákat az SNP számára és valósággal új fejezetet nyitott a párt történelmében. A Skót Parlamentet egy vegyes választási rendszer szerint választják meg, ami az SNP számára lehetővé tette, hogy támogatottságának megfelelő mértékben részesedjen a parlamenti mandátumokból. Az első két ciklusban (1999 és 2007 között) mivel a Munkáspárt és a Liberális Demokraták alakítottak kormányt, az SNP viszont a második parlamenti erő volt az Edinburgh-i parlamentben, vagyis a legnagyobb ellenzéki párt szerepéből készülhetett a hatalom átvételére. A 2007-es választásokon az SNP egy mandátummal megelőzte a Munkáspártot, és kisebbségi kormányt alakított a Zöldek aktív, és a Konzervatívok és Liberális Demokraták passzív parlamenti támogatásával. Az első miniszter (vagyis miniszterelnök) Alex Salmond lett, aki 2004-ben négy évnyi kihagyás után tért vissza a párt élére. 2011-ben az SNP abszolút többséget szerzett a Skót Parlamentben, és Salmond hamarosan kijelentette, hogy 2014-ben népszavazást fognak kiírni Skócia Függetlenségéről (Lynch 2006, 2011).

4. A magyar etnikai pártok létrejötte, működése és értékorientációja

Az 1989. évi fordulat, illetve a Szovjetunió és Jugoszlávia felbomlási folyamatának következtében a Magyarországgal szomszédos államok közül Csehszlovákiában, Romániában, Ukrajnában és Jugoszláviában önálló magyar etnikai pártok, illetve politikai mozgalmak jöttek létre, amelyek önmeghatározásukban hangsúlyozottan kisebbségi jogvédelmi és érdekképviselési pozíciókat foglaltak el. Első programjaikban a klasszikus kisebbségi jogok talaján mozogtak, s követelték az egyéni és közösségi jogok törvénybe

iktatását, a Magyarországgal való szabad kapcsolattartást. A legnagyobb bázissal természetesen a magát politikai mozgalomként meghatározó Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) rendelkezett.

4.1. Az RMDSZ érdekérvényesítési gyakorlata és stratégiai orientációja

Az RMDSZ-t az etnikai párt, az RMDSZ és a magyar közösség viszonyát pedig az etnikai mobilizáció, etnikai szavazat fogalomkörében érthetjük meg. Anélkül, hogy az etnikai párt meghatározásában és az ide vágó tipológiákban elmélyednénk, a kérdés vizsgálatában klasszikusnak számító és igen plasztikusan fogalmazó Donald Horowitz-ra (2000) utalunk. Szerinte az etnikai pártok szempontjából a döntő tényező, hogy a (partikuláris) etnikai érdekekhez, célokhoz és követelésekhez hogyan viszonyulnak. Az etnikai csoportok igényei (olyan társadalmakban, ahol a etnikai megosztottság nem végletes) más, nem etnikai alapon szerveződő pártokon keresztül is megjelenhetnek.⁴ A nem etnikai alapon szerveződő pártok esetében azonban ezek képviselte megfontolás tárgyát képezi, illetve adott esetben más elemek mellett a program csupán egy részét képezi. Az etnikai pártok viszont meghatározás szerint és magától értetődően az adott etnikum érdekeit képviselik. Az RMDSZ első pár évi működésére a fentebb bemutatott két típusú érdekérvényesítési stratégia nyomta rá a bélyegét. Ez abban a konfliktusban is megjelent, hogy annak ellenére, hogy a Kongresszus egy választmányt és egy 19 tagú elnökséget bíz meg a szervezet irányításával, az 1990-es parlamenti választások következtében a döntéshozatal eltolódik a Bukarestben működő parlamenti frakció irányába.⁵ Ez önmagában kivívja a Szövetség más szintjein jelenlevők kritikáját, azonban ez a kritika erősödik, amikor az egyéni integrációs modell eredményei elmaradnak. Fontos megállapítani, hogy az RMDSZ-elnökség, majd 1991-es kongresszus után létrejövő Küldöttek Országos Tanácsa képezte a szervezeten belüli legfontosabb viták helyszínét, hiszen tagjait nem egységesen, hanem egyénileg választották, ezzel szavatolva a legfelsőbb vezető testületen belüli pluralizmust is.⁶

Ugyanakkor, mint láthattuk a magyar állam anyaállamként való fellépése az autonóm etnikai érdekérvényesítési szervezet létrejöttét támogatta, mind szimbolikus, mind pedig anyagi szempontból. Domokos Géza és a köréje csoportosuló bukaresti csoport nem fektetett

---

⁴ Magyarországon például a Szabad Demokraták Szövetsége (legalábbis a politikai retorika szintjén) helyenként igényt formált arra, hogy – más elnyomott kisebbségek, például a melegek mellett – a romák érdekeit képviselje.

⁵ Domokos Géza például több esetben kizárólag a parlamenti frakcióval, vagy annak egy részével konzultál egyes döntések meghozatalában (Domokos 1995, 322-323).

⁶ A KOT az országos elnökségből, a frakcióvezetőkől, a kollektív tagok elnökeiből és más választott küldöttekből állt (Bakk 1999, 86-87).

hangsúlyt a magyarországi kapcsolatok kiépítésére, ezt az RMDSZ más politikusai, főleg Szócs Géza, az akkor alakuló MISZSZ vállalták fel.

A szervezeti reform szükségességét azonban nem csak a belső viták, hanem az 1992-es helyhatósági és parlamenti választások is elővetítették, amely után megjelennek az RMDSZ-ben a helyi szinten pozíciókat szerző tanácsosok és polgármesterek. Ugyanakkor a parlamenti választások az RMDSZ-t még marginalizáltabb helyzetbe hozták, hiszen az Iliescu által vezetett posztkommunista koalíció nem csak hogy megtartotta hatalmát, de az RMDSZ a Demokratikus Konvencióból is távozni kényszerült.

Az RMDSZ kezdeti érdekérvényesítési gyakorlatát két stratégia, a közösségi jogokon nyugvó, autonóm erdélyi magyar társadalom létrehozását megcélzó politizálás, illetve a jogokat egyéni integrációs modellen keresztül kijáró politika határozta meg. A román és magyar állam keretén belül tapasztalt változások egyértelműen az előbbi politizálásba való visszahúzódást eredményezték, amely nem csak a szervezeten belüli konfliktusokat generálta, hanem a bukaresti RMDSZ-elit elszigetelődését is eredményezte. A konfliktusok 1992-ben tetőződtek, amikor a helyhatósági választások következtében az RMDSZ helyi érdekcsoportjai is (helyi szinten) hatalomhoz jutottak.

4.1.1. Az RMDSZ politikájának változása Markó Béla elnöksége alatt

A román parlamenten belüli elszigetelődés a Románián belüli mozgáster beszűkülését, a magyar kormány felől jövő támogatás az erdélyi magyar kérdés – autonómia, kollektív és egyéni jogok – „nemzetközi porondon” való hangsúlyosabb megjelenítését eredményezi. Ezt erősíti meg az Európai Unió és az Európa Tanács politikája is. Egyrészt 1993-ban az Európai Tanács elfogadja az úgynevezett Koppenhágai Kritériumokat, amely rendelkezik az új államok tagfelvételének lehetőségéről⁷, és a politikai feltételek közé bekerül a kisebbségi kérdés is. Másrészt, ebben a periódusban kerül sor Romániai Európa Tanácsba való tagfelvételi kérelmének megvitatására is. Az RMDSZ legfontosabb külpolitikai sikere ehhez köthető, hiszen 1993 szeptemberében egy Memorandumot fogalmaz meg az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése felé, amelyben 15 pontban fogalmazza meg Románia jogrendjével

---

⁷ Lásd: European Council in Copenhagen (21-22 June 1993). Conclusions of the Presidency, p. 13

szemben kifogásait, elvárásait. Az Európa Tanács figyelembe is veszi a dokumentumot, konkrét ajánlásokat fogalmazva meg Románia számára.⁸

A hatékony „külpolitikai” érdekérvényesítésnek az 1995-ös román-magyar alapszerződés aláírása vetett véget. Egyrészt, ekkor kezdett világossá válni, hogy a nemzetközi intézmények érdeke nem a kisebbségi kérdés megoldása, hanem a térség stabilitásának biztosítása. Másrészt, 1994-es magyarországi kormányváltás eredményeként hatalomra jutó szocialista kormány másképp kezelte a határon túli magyarok kérdését, mint elődje. A Horn-kormány idejében a „magyarságpolitika” Magyarország integrációs törekvéseivel és az ehhez szorosan kapcsolódó szomszédságpolitikával szemben alulmaradt. Ez azt jelentette, hogy az akkori magyar kormány „a határon túli magyarsággal kapcsolatos döntések nem veszélyeztethetik – még látszólag sem – a térség stabilitását” elv alapján vizsgálta a kérdést, alapszerződések aláírását kezdeményezve a szomszédos országokkal. Az RMDSZ nem értett egyet sem a román-magyar alapszerződés szövegével, sem annak aláírásával, hiszen ez nem csak, hogy beszűkítette nemzetközi mozgásterét, de úgy érezte, hogy elvesztette egyik fő partnerét a nemzetközi érdekérvényesítés terén.⁹

A demokratikus ellenzékkel ápolott jó kapcsolatok hatására az 1996-os választások után az RMDSZ meghívást kap a kormányban való részvételre a Demokratikus Konvenció és a Demokrata Párt mellett. Ez új szituációt jelentett a RMDSZ érdekképviselési gyakorlata szempontjából, amely rövid megszakításokkal máig tart. Az érdekképviselés tartalmának szempontjából ez szakítást jelentett az addig domináns külpolitikai, illetve közösségelvű önrendelkezésen alapuló szemlélettől is. Az irányvonalat a „romániai magyarság helyzete csakis Románián belül, a román kormányban való részvétellel oldható meg” tétel adta meg, amely a Markó Béla által képviselt politika egyik központi eleme lett.

Habár a különböző kormányzati ciklusokban való RMDSZ-szereplés között több különbség is tetten érhető, tartalmi szempontból több hasonlóság is megfogalmazható. Egyrészt, az RMDSZ, 1996 és 2004 között több a kisebbség számára fontos törvénytervezetet elfogadtatott – önkormányzati törvény, oktatási törvény, nyelvtörvény –, számos döntést kikényszerített – ingatlanok-, földek-, erdők visszaszolgáltatása –, illetve helyi és országos

---

⁸ *A Romániai Magyar Demokrata Szövetség memoranduma Románia felvételéről az Európa Tanácsba* dokumentumot közli Bárdi Nándor és Éger György (2000), következményeiről és romániai fogadtatásáról Bakk Miklós közölt elemzést *A Hét* hasábjain (1994, 3).

⁹ Markó Béla a vele készített interjúban a következőképpen fogalmazott: „*K: Tehát akkor [a nemzetközi kontextus] teljesen más most, mint a 90-es évek elején volt?* Teljesen más... teljesen más. Az kérdés, hogy valaki valami módon szalasztott el esélyeket – én ezt nem zárnám le az ezzel kapcsolatos gondolkodást – de ha utólag visszatekintek, nem tudok azért rámutatni senkire. Akár Magyarországot is lehetne hibáztatni, de Magyarország is kétségbeesetten próbált közelebb kerülni az Európai Unióhoz. Ugyanúgy, ahogy Románia, ők is belépési gondokkal voltak elfoglalva.”

szinten több pozícióba magyar etnikumú vezetőket juttatott – miniszterek, államtitkárok, prefektusok, alprefektusok, intézményigazgatók.¹⁰ Ugyanakkor, a sikerek ellenére háttérbe szorultak olyan követelések, mint az autonómia és az önálló magyar egyetem kérdése, amelyek nem csak meghatározták az elmúlt évek RMDSZ diskurzusát és vitáit, de a magyarság megmaradásának szempontjából is kiemelt kérdések voltak. Egyes elemzők szerint a kormányzati szereplés alatt az RMDSZ vezetőség azokat a kérdéseket tematizálta és valósította meg, amelyekben amúgy is konszenzus volt a szervezeten belül és a továbblépés hiánya határozta meg a szervezeten belüli konfliktusokat végül az „autonómia-párti” stratégiát támogatók kilépéséhez vezetve. A másik, sokkal elterjedtebb magyarázat szerint az RMDSZ vezetősége „programjának azon elemeit állította előtérbe, amelyek a román politikai pártok retorikájában körvonalazódó reform-minimumhoz voltak kapcsolhatók” (Salat 2003, 560).

Másrészt – legalábbis 2007-ig –, az európai szint is fontos befolyásolási tényezőként jelent meg. Habár, mint említettük, a „külpolitikai” mozgástér beszűkülőben volt, az RMDSZ a kormányra-lépés és a többség-kisebbség „román modelljének” felvállalásával fontos szereplője lett az ország európai integrációjának. Más szóval: kormányzati szerepvállalásával szavatolta Románia „jó úton haladását”. Ez a külpolitikai, sérelempolitikán alapuló út elkötelezetteinek heves tiltakozását váltotta ki, de ugyanakkor bizonyos mértékű zsarolási potenciált is adott a Szövetség vezetőinek, amit azonban csak kis mértékben használtak ki.¹¹ A politikai elemzők úgy vélik, hogy az RMDSZ a legjobb érdekérvényesítési helyzetben Románia 1997-es bukott NATO-csatlakozása előtt (Kántor-Bárdi 2000, 162), illetve a 2004-es NATO- és a 2007-es EU-csatlakozást megelőző tárgyalások periódusában volt.

Összefoglalva: 1996 után gyökeresen megváltozott az RMDSZ érdekérvényesítési gyakorlata, hiszen az addig érvényes fontos programpontokat – autonómia, kollektív jogok, önálló magyar egyetem – a kormányra-kerülés programja helyettesítette. Továbbá, habár a „külpolitikai” érdekérvényesítés háttérbe szorult, az euro-atlanti csatlakozás közös érdekként való feltüntetésében és annak egyezkedésben való felhasználásában ez a 2000-es évek közepéig része volt az RMDSZ érdekérvényesítési stratégiájának is.

4.1.2. Az RMDSZ és a választói bázis viszonya

a magyar választók körében az RMDSZ kormányzati szerepvállalása igen nagy támogatottsággal bír. Ez legfőképpen a magyar intézményes szerkezet forrásigényével

---

¹⁰ A kormányzati szerepvállalások elemzését lásd: Kántor-Bárdi 2000; Márton 2003; 2004

¹¹ Markó Béla ezt így fogalmazta meg: „Én nem tagadom, hogy én mindig úgy próbáltam politizálni és úgy próbáltam mozogni, hogy kihasználjuk ezeket az integrációs kényszereket, de ne állítsuk le az integrációt.” (Markó-interjú)

magyarázható. Ez az egyik magyarázata annak, hogy a román kormányzati erőforrásokat, illetve az önkormányzati erőforrások nagy részét monopolizáló RMDSZ-szel szemben a magyar ellenpártok nem tudnak reális alternatívát felépíteni. Ez utóbbiak ugyanis (2010 óta) kizárólag a magyarországi forrásokra támaszkodva építkeznek, ami az előbbiekkal összevetve jelentéktelennek tűnik.

Ugyanitt szükséges megemlíteni azt, hogy az RMDSZ érdekképviselési stratégiája az egyedi alkukra alapoz. Vagyis a forrás-elosztásban elért eredményeket nem kötődnek semmilyen (az arányosságra, vagy bármilyen más elvre épülő) jogi kodifikációhoz. Így a kormányzati részvétel nélkül az addig megszerezhető források is veszélybe kerülnek. A Toró-Salat-Székely szerzőhármasság hangsúlyozza, hogy ezt az elemet a politikai retorikában az RMDSZ maximálisan ki is használja. A négyévenkénti mozgósítás sikerében nagy szerepe van annak, hogy nem csak a megszerezhető erőforrások, hanem (legalábbis az RMDSZ retorikája szerint) a már megszerzett kisebbségi jogok kerülnek veszélybe, ha az RMDSZ nem jut a parlamentbe, illetve nem kerül kormányra. Az etnikai szavazat és az etnikai képviselő intézményét és az intézményesedés folyamatát nem érthetjük meg pusztán a kisebbségi közösség belső dinamikáját szem előtt tartva. Az RMDSZ, illetve tágabban az etnikai pártokon keresztül történő politikai részvétel monopóliuma nagymértékben azért alakult ki és azért marad fenn, mert a román többség felől nem érkezik másmilyen ajánlat, mert az országos pártok nem ajánlják fel a magyarok fele a politikában való részvétel egyéb formáit.

4.2. A szlovákiai Magyar Koalíció Pártja (1998-2009) működése

4.2.1. Az egységes etnikai pártképviseléstől a kormányzati szerepvállalásig

A második világháború utáni Csehszlovákiában, illetve 1993-tól kezdődően Szlovákiában a kisebbségi politizálás alapvetően a szlovákiai magyarság politikai képviselésének problémáját jelentette. A lengyel, német, illetve ukrán kisebbségek elfogadták a kulturális szervezetek működtetésében kimerülő többségi kínálatot. A kisebbségi politikai pártok létrehozására azonban a szlovákiai magyaroknak is csak 1989-ben nyílt alkalmuk. A kormányzati munkába való kisebbségi részvétel ügye pedig mindig is a kivételt erősítő szabálynak volt tekinthető: az Első Köztársaságban 1919-38 között az 1920-as évek második felében, igen rövid ideig és csak kisebbségi német miniszterei voltak a prágai kormánynak, az 1969-ben létrejött föderációs rendszerben pedig Dobos László alig egy évig tartó tárca nélküli minisztersége mellett néhány súlytalan magyar kommunista kormányzati megbízatása jelentette a nemzetiségi kirakatpolitika csúcsteljesítményeit.

Az 1989. évi fordulatot követően a Független Magyar Kezdeményezés a Nyilvánosság az Erőszak Ellen nevű szlovák mozgalom keretei között jutott kormányzati pozíciókhoz, de a mozgalom felbomlása után és a pártalakulásokkal a kisebbségi magyar pártok kormányzati bevonása teljes mértékben alárendelődött az önálló állam létrejöttét követően felerősödött nacionalista érdekérvényesítésnek. Ezért kisebbségtörténeti szempontból kétségkívül igen fontos új fejlemény volt, hogy a három szlovákiai magyar elődpárt egyesülésével 1998-ban megalakult Magyar Koalíció Pártja az 1998. októberi parlamenti választásokat követő részt vállalt a szlovákiai kormányalakításban. Az MKP kormányzati részvétele 2002-ben folytatódott, amikor a második Dzurinda kormányban ismét viszonylag erős pozíciókat elfoglalva aktív szerepet vállalt Szlovákia EU-tagságának megvalósításában. A szlovákiai magyar közvélemény, mi több, az MKP tagjainak, alapszervezeteinek egy része több alkalommal is arra a következtetésre jutott az 1998-2006 közötti nyolcéves kormányzati szerepvállalás idején, hogy a két Dzurinda-kormányt alkotó koalíción belül kialakult feszültségek, bizalmatlanságok miatt fel kellett volna vetni a kormányból való kilépés lehetőségét.

Az MKP szlovákiai kormányzati részvételének megítélésében máig nincs szakmai konszenzus, de a kutatás során bizonyítottá vált az a kiinduló hipotézis, hogy a szlovákiai magyarság oktatási, kulturális intézményrendszerének részleges stabilizálódása rendkívül fontos eredménynek számít. Emellett a három Mečiar-kormány periódusaira jellemző nyílt magyarellenesség és visszaszorult, ami lehetővé tette a Szlovákián belüli magyar-szlovák párbeszéd elindítását.

Mindazonáltal különösen az első kormányzati ciklus idején az MKP megtapasztalta a szlovák koalíciós partnerekkel való együttműködés korlátait is. A legfontosabb követeléseinek (a magyar szempontokat érvényesítő közigazgatási reform, az egyetemi képzés magyar tannyelvű intézményi bázisának megteremtése, valamint az úgynevezett nevesítetlen mezőgazdasági földek községi tulajdonba adása, a kisebbségi nyelvhasználati jogokat szavatoló törvények, rendeletek elfogadása) terén mutatkozó koalíciós ellenállás miatt a 200. év környékén magában a pártvezetésben is megjelentek a kilépés lehetőségét fontolgató hangok.

4.2.2. Az MKP kisebbségi jogi küzdelmei

MKP-nak mind a két koalíciós szerződésben, illetve a két kormányprogramban sikerült kiemelt prioritásként megfogalmaztatnia a szlovák államnyelvtörvény után

szabályozatlanul maradt kisebbségi nyelvhasználatra vonatkozó törvény elfogadtatását, illetve módosítását. Ez annál is könnyebben ment, mert a kisebbségi nyelvtörvényt az EU kisebbségi főbiztosa több ízben is Szlovákia integrációjának legfontosabb politikai előfeltételei között említette. Jóllehet az MKP-nak már 1999 tavaszán készen volt az önálló törvénytervezete, a többi koalíciós párt ellenállása, fenntartása miatt a kormány úgy döntött, hogy készüljön egy kormánytervezet, amelyet azután benyújtottak a parlamentbe. Az MKP számára a kormánytervezet több szempontból is elfogadhatatlannak bizonyult: részben azért, mert az államnyelvről szóló törvény szellemisége és több sérelmes rendelkezése is érvényben maradt, részben pedig azért, mert sem az oktatásügy, sem pedig a közigazgatási nyelvhasználat terén nem sikerült teljes áttörést elérni. A törvény ugyanis valójában csupán a közigazgatási szervekkel való kapcsolattartásra leszűkített "hivatalos érintkezésben" szabályozza a kisebbségi nyelvhasználatot. Komoly nyelvhasználati hátrány forrása maradt a törvénynek az az áldemokratikus intézkedés, amely szerint a hivatalos érintkezésben az adott település lakói csak az esetben használhatják helyben, a járási, illetve a kerületi székhely hivatalaiban saját anyanyelvüket, ha a szóban forgó településeken és járási, illetve kerületi központokban a kisebbség arányszáma eléri a 20 százalékot.

Még súlyosabb következményekkel járt, hogy a még a harmadik Mečiar-kormány által kezdeményezett új közigazgatási reform alapján egyetlen magyar többségű megye sem jött létre, ami azzal járt, hogy a magyar nyelvű hivatalos érintkezés csak a helyi, illetve az új közigazgatási reformmal megszűnő járási szinten érvényesülhet. A "hivatalos érintkezés" szűkített értelmezése miatt más állami és közhivatalokban, közintézményekben (posta, biztosító, bank, közlekedési vállalatok, kulturális intézmények) stb. a törvény nem biztosítja a kisebbségek anyanyelvhasználatát.⁸

A második Dzurinda-kormány alatt a magyar nyelvnek a hivatali érintkezésben való használata kezdett felerősödni: akadnak olyan járások, ahol a magyar vezetés alatt álló járási hivatalokban már megjelentek a kétnyelvű nyomtatványok, anyanyelven készült beadványok, a hivatali épületek külső és belső feliratai, útbaigazító táblái több helyen már szintén kétnyelvűek. A csallóközi, mátyusföldi vagy a gömöri, felső-bodrogi magyar régiók kerületi székhelyein (Pozsonyban, Nagyszombatban, Nyitrán, Besztercebányán, Kassán) azonban a hatszázezres magyar közösség semmilyen nyelvhasználati jogokkal sem

---

⁸ Lanstyák István: Az 1999. évi kisebbségi nyelvtörvény, Fórum – Társadalomtudományi Szemle (1) 1999.2. 75–83. Az MKP fenntartásai ellenére mindent elkövet annak érdekében, hogy a kisebbségi nyelvhasználati törvény pozitív rendelkezéseit a gyakorlatban is megvalósítsák. Önálló kiadvány ad például útmutatást a törvény végrehajtásáról. Gyurics Piroska – Kvarda József: Útmutató a kisebbségi nyelvhasználati törvény gyakorlati megvalósításához. A Demokratikus és Nyitott Társadalomért Polgári Társulás, Somorja 1999.

rendelkezik.⁹ Az MKP kormányzati jelenléte, presztízse miatt a magyar nyelvűséget a szlovák többségi közvélemény is érezhetően jobban tolerálja: ma már csak elvétve fordulnak elő magyar nyelvű feliratok, községi névtáblák ellen irányuló rongálások, támadások.

4.2.3. Az MKP sikertelenségének okai

A 2002-es választások előtt a Magyar Koalíció Pártja egy meglehetősen tömör, konkrét célokat megfogalmazó programot dolgozott ki.¹² Az MKP kifejezetten nemzeti kisebbségekkel foglalkozó célkitűzései túlzottan sommásak voltak. Szerepelt benne a kisebbségi önkormányzati rendszer, a kisebbségi nyelvhasználati törvény továbbfejlesztése, valamint a romák egyenjogúsítása. Az MKP továbbá ebben a programban is követelte a kollektív bűnösség elve alapján elfogadott jogi normák következményeinek megszüntetését. Ugyanakkor korábbi program több alapvető fontosságú kisebbségi célkitűzése kimaradt ebből a dokumentumból.

Ennek fő oka minden bizonnyal a sikertelenség volt. A szlovákiai magyarok számára kulcsfontosságúnak tekinthető kérdésekben alig, vagy egyáltalán nem történt előrelépés. Ez a trend a 2006-ig tartó választási időszakban sem változott. Jóllehet az MKP másodszor is tagja a kormánynak, ám a szlovákiai magyarokat érintő legfontosabb kérdésekben nem tudtak áttörést elérni. A párt tehát egyetlen jelentősebb eredményt könyvelhet csak el: a komáromi egyetem megalapítását. Sőt, a sikertelenségi lista az 1998-as programmal történő összehasonlításban még visszafogottnak tekinthető.¹³

4.2.4. Az etnikai párton belüli pluralizmus kérdése

---

⁹ *Magyar nyomtatványok a hivatalokban. A Galántai Járási Hivatalban élnek a kisebbségi nyelvhasználati törvény által nyújtott lehetőségekkel*, Új Szó (51) 2000. december 14. – Lanstyák, I.: id. m. 77-79.

¹² A Magyar Koalíció Pártjának Programja, kiadja az MKP Központi Irodája, 2002

¹³ Ha abból a szempontból vizsgáljuk meg az MKP teljesítményét, amit Kántor Zoltán nemzetépítésnek nevez, akkor a jogok és intézmények tekintetében az adott korszak vizsgálatánál hasonló eredményre jutunk. Lásd: Kántor Zoltán: A nemzeti identitást formáló intézményrendszerek. In.: Fedinec Csilla szerk.: *Társadalmi önismeret és nemzeti önazonosság Közép-Európában*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2002, 177—188. p. A korszak nem tekinthető teljesen eredménytelennek, ám a legjelentősebb célok tekintetében sikertelen maradt az MKP.

A szlovákiai magyarok politikai és kulturális pluralizmusának kérdése az egyesült párt öröklött problémája volt. Két álláspont ütközött. Az egyik a plurális kisebbségi társadalom és politikai élet elképzelése volt a kialakulófélben lévő alkotmányos demokrácia keretei közt. Azaz nem egy, vagy néhány társadalmi szervezet monopóliumát, hanem több különféle társadalmi csoportokat megszólító szervezet egymás melletti, egymást kiegészítő tevékenységének az elképzelésére épült. Olyan több társadalmi szervezet alkotta rendszert képzelt el, amelyik a társadalmi szükségletek alakulása szerint rugalmas változásra is képes.

A szlovákiai magyarok politikai életét pedig a nyugat-európai alkotmányosság kereteibe illeszkedő politikai eszmeáramlatok mentén szerveződő szlovákiai magyar pártok formájában képzelte el, amelyek közt verseny folyik számos kérdésben, ugyanakkor együttműködnek a szlovákiai magyarok nemzetiségi céljainak megvalósításában. Ezek a pártok tehát magyar etnikai pártok. Ugyanakkor az egyes eszmeáramlatok értékrendje utat nyit az azonos eszmeáramlatokhoz tartozó szlovákiai pártok felé is, ami lehetőséget teremt a velük való együttműködésre. Mindenekelőtt ennek révén nyílik esély a parlamenti többségég megszerzésére a magyarokat érintő ügyekben. Sőt, e módon alkalom nyílik a magyarok részvételére a kormányban. A kormányzati részvétel lehetővé teszi, hogy megszűnjön a magyarok lakta területek hátrányos kezelése a végrehajtó hatalom egyes területein belül. Valamint teret nyit olyan társadalmi vitának, amely a szlovákiai magyarok önkormányzatához vezethető utat egyengeti anélkül, hogy fenyegetné a rendszerváltás folyamatát, és politikailag izolálná a magyar kisebbséget. Továbbá a szlovákiai magyaroknak a jelentős európai eszmeáramlatokhoz kötődő politikai pluralizmusa lehetőséget ad arra is, hogy politikai szervezeteik egynél több nemzetközi pártszövetségben képviseltessék magukat. Ugyanez az elv vonatkozott az egyes pártok magyarországi kapcsolataira. Eszerint mindegyik szlovákiai magyar párt kapcsolatot tarthat valamennyi magyarországi politikai párttal, s emellett szorosabb kapcsolatot ápolhat azzal a magyarországi párttal, amellyel azonos értékrendet vall. Persze így a szlovákiai magyar pártok és politikusaik nem kapcsolódnak be a magyarországi választási küzdelmekbe, nem vesznek részt semelyik párt választási kampányában. A szlovákiai magyarok által is figyelt magyarországi médiától pedig elvárták a korrekt semleges tájékoztatást a szlovákiai magyar pártok és politikusok vitáiról.

A másik politikai és társadalmi elképzelés szerint viszont a szlovákiai magyarságnak a szlovák politikai pártoktól elkülönülve egy politikai szervezetbe kell tömörülnie, amelynek nem szabad belépnie a kormányba, hanem ellenzékből kell politizálnia. Politikai eszköztárába mindenekelőtt az ellenzéki nyomásgyakorlás tartozik, aminek elengedhetetlen eleme a folyamatos nemzeti mozgósítás. A magyar politikát és közéletet egy központból kell

irányítani. Következésképpen minden nagy társadalmi szervezetet be kell kapcsolni a politikába, segítségükkel folyamatosan mozgósítva és egységfrontba tömörítve a magyarokat. Ez a korporatív elképzelés az 1968-as alternatíva Csemadokra szabott funkciójának részleges módosításával keletkezett. Ebből következik magyarországi kapcsolatok rendje is. A magyar kisebbség pártja Magyarországon a hozzá közelálló politikai párttal tart szoros kapcsolatot.¹⁴

4.3.1. A Vajdasági Autonóm Tartomány pártrendszere

A Vajdasági Autonóm Tartomány (a továbbiakban: VAT is) több ok miatt sem felel meg a kisebbségi területi autonómia fogalom-meghatározásnak a következők miatt. Egyrészt nem tekinthető „kisebbséginek” ugyanis a VAT területén élő lakosság abszolút többsége az államalkotó többséghez, vagyis a szerb nemzetiséghez tartozik.¹⁵ Kétségtől igaz azonban az, hogy a régió etnikailag nem homogén ezért kisebbségi *színezetű* területi alapú megoldásnak tekinthető. Másfelől a hatályos szerb alkotmány, továbbá a VAT egyfajta alkotmányaként is felfogható státútum nem biztosítják a régió népképviselői illetve végrehajtó szerveinek az említett definícióban meghatározott jogköröket.¹⁶ Ráadásul a szerb alkotmánybíróság 2012-ben a VAT státútumának bizonyos részeit a szerb alkotmánnyal ellentétesnek minősítette és ezzel szűkítette a tartományi autonómiát.¹⁷

Mindezek ellenére érdemes lehet vizsgálni a vajdasági pártrendszert a korábbi írásaimban tett általános megállapítások valamint az azokban javasolt szempontrendszer figyelembevételével, igaz már előzetesen feltételezhető, hogy az csak korlátozott

---

¹⁴ A vita persze magában foglalta a Csehszlovákiához, majd Szlovákiához, valamint Magyarországhoz fűződő viszony számos kérdését is. A vitát jelentősen befolyásolták az egyes magyarországi politikai pártok illetve politikusok álláspontjai ebben a kérdésben. A vita kiváló összefoglalását adja Szarka László, szerinte az uralkodó álláspontok közelítésére nyílik elméleti tér. Lásd: Szarka László: Identitás és lojalitás nemzetállami konfliktushelyzetei. In.: Kovács Nóra, Osvát Anna, Szarka László szerk.: Etnikai identitás, politikai lojalitás, Balassi Kiadó, Budapest, 2005, 93—119. p.

¹⁵ http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/81/71/02_POPULATION.pdf (Utolsó letöltés: 2012. október 29.)

¹⁶ Korhecz Tamás: A vajdasági tartományi autonómia és nemzetiségi önkormányzat. In: Szarka László et al. (szerk.): Etnopolitikai modellek a gyakorlatban. Gondolat Kiadó. Budapest, 2009. 177. és Tóth Norbert: Quo vadis Szerbia? Új fejlemények a szerb kisebbségvédelmi szabályozásban. In: Pro Minoritate 2010/Tavaszi. 47-66.

¹⁷ <http://www.vajma.info/cikk/vajdasag/13773/> (Utolsó letöltés: 2012. november 5.)

eredményekhez vezethet. Elemzésünkben a vajdasági pártversenyben résztvevő pártok programjára, egyéb belső dokumentumaira, illetve mindenekelőtt választási eredményeikre támaszkodtunk.

4.4.2. Pártosodás és pártok a Vajdaságban

A Vajdaságban az elmúlt két évtizedben működő pártokat a legfontosabb pártcél tekintetében a következő három csoportba sorolhatjuk. Egyrészt léteznek tisztán *regionalista pártok*, amelyek legfőbb célja a vajdasági autonómia fejlesztése és a tartományi összérdekek aggregációja, artikulációja és képviselete. *Vajdasági regionalista párt*nak tekintjük az érdekképviselő szempontjából etnikailag neutrális politikai szervezetet, amely a szerb párttörvény alapján¹⁸ pártként van bejegyezve, székhelye a Vajdaságban van, Szerbia ugyan valamennyi (országos, tartományi, helyhatósági, nemzeti tanácsi) pártversenyében részt vehet, de a listájára leadott szavazatok legalább háromnegyede a Vajdaságból kerül ki és programjában meghatározó elemnek számít a tartomány érdekeinek képviselete.

Ezenkívül a régió területén működnek *etnikai pártok* is. *Vajdasági etnikai párt*nak gondolom a szerb párttörvény alapján nemzeti kisebbségi pártként bejegyzett politikai szervezetet, amelynek székhelye a Vajdaságban található és a listájára hagyományosan a Vajdaságban adják le a szavazatok többségét, programjának meghatározó eleme egy meghatározott szerbiai nemzeti kisebbség képviselete függetlenül attól, hogy valamennyi, vagy csupán a vajdasági tartományi illetve helyi önkormányzati, esetleg nemzeti tanácsi pártversenyben vesz részt.

A vajdasági regionalista és a vajdasági etnikai pártokat összefoglaló néven nevezhetjük *vajdasági pártoknak*. Végezetül fontos szerep jut a *szerbiai* vagy *országos pártoknak*, amelyek Szerbia teljes területén és így a Vajdaságban is jelen vannak. A Vajdaságra vonatkozó céljuk általában az, hogy a tartományi parlamentben illetve politikában megjelenítsék Szerbia egészének érdekeit és politikájukban a regionális szempontokat általában valamelyest háttérbe szorítják. Az országos pártok székhelye *általában* nem a Vajdaságban, hanem általában a fővárosban, Belgrádban vagy ahhoz földrajzilag közel található.

A regionalista pártok közül az elsők között jött létre az azóta is folyamatosan működő és a vajdasági regionalizmus szempontjából komoly szerepet játszó *Vajdasági Szociáldemokrata Liga* (VSZDL). A VSZDL Újvidéken alakult meg 1990. július 14-én és kezdetben

---

¹⁸ A hatályos párttörvény szövegét lásd: <http://www.legislationline.org/documents/id/15592> (Utolsó letöltés: 2012. november 5.)

háborúellenes tüntetések szervezésével és ezzel összefüggésben Milošević rendszere lebontásának céljával vétette magát észre.¹⁹ A VSZDL, nevének megfelelően, a szociáldemokrata pártok családjába tartozó regionalista szerveződésnek tekinthető. Politikai programjának első helyére az emberi és kisebbségi jogok képviselését és érvényre juttatását helyezi, vagyis a soknemzetiségű Vajdaságban valódi tartományi pártként kíván működni etnikai hovatartozástól függetlenül megszólítva minden olyan vajdasági választópolgárt, aki közösséget tud és akar vállalni a szociáldemokrata és liberális értékekkel. Vajdaság jelenlegi autonómiáját elégtelennek tartja és habár korábbi elképzeléseivel ellentétben már nem célja Szerbia föderatív átszervezése és benne egy szövetségi tagállamként működő Vajdaság megteremtése, de a régiót valódi törvényhozói hatalommal szeretné felruházni az autonómia szempontjából fontosnak ítélt területek vonatkozásában. A VSZDL szavazóinak zöme a több generáció óta a tartomány területén élő és a fiatalabb korosztályokhoz tartozókból kerül ki. Választói között ezen felül feltehetően arányosan vannak képviselve a vajdasági nemzetiségek.

A VSZDL-lel csaknem egyidőben, 1990. október 13-án Újvidéken bontott zászlót a Vajdasági Reformerek Szövetsége,²⁰ amely 1992-ben Vajdasági Demokratikus Reformpártra, 2000-ben pedig *Vajdasági Reformistákra* (VR) változtatta az elnevezését. Kezdetben legfontosabb célja Jugoszlávia egységének megőrzése, majd 1992-től a vajdasági autonómia iránti küzdelem szociáldemokrata értékek mentén való képviselete volt. Ma is hatályos és 1992-ben elfogadott programja szerint a párt egyfajta jugoszlávizmust is reprezentál, amennyiben a volt tagállamok politikai és gazdasági újraegyesítését is el tudná képzelni, igaz ezt a célkitűzését ma már kevésbé hangoztatja. A VR a VSZDL-hez hasonlóan a Vajdaság jelenlegi autonómiájának mértékét nem tartja kielégítőnek és a régió parlamentjének törvények meghozatalára vonatkozó hatásköröket szeretne biztosítani.

4.4.3. Vajdasági etnikai pártok

A Vajdaságban működő etnikai pártokról általánosságban és elöljáróban megállapítható, hogy az eddigiek során a két, számarányát tekintve legjelentősebb²¹ vajdasági

---

¹⁹ <http://lsv.rs/o-nama/istorija/strana/224> (Utolsó letöltés: 2012. október 29.)

²⁰ <http://www.reformisti.org.rs/wp-content/uploads/2012/10/hungary.pdf> (Utolsó letöltés: 2012. október 30.)

²¹ Az 1991-ben kezdődött délszláv háborúig a horvátok egyértelműen a harmadik legnépesebb vajdasági nemzeti közösséget jelentették. A horvátülözéseknek valamint más tényezőknek köszönhetően mára a vajdasági szlovákság megelőzte ugyan őket kivéve, ha a szerbiai népszámlálásokon önálló nemzetiségként szereplő sokácokat és a bunyevácokat nem számítjuk a horvátokhoz. Álláspontom szerint szervezettségük, továbbá a bunyevác-sokác kérdés vitathatósága miatt indokolt a horvát közösség harmadik legjelentősebb vajdasági nemzetiségként való szerepeltetése.

nemzetiség, vagyis a *magyarok* és a *horvátok* hoztak létre olyan politikai pártokat, amelyek komoly tényezői a tartományi, kisebb mértékben az országos pártversenynek. A vajdasági etnikai pártok létrejöttének kezdete időben néhány hónappal megelőzte a regionalista pártokat, az első magyar politika szervezet 1990 tavaszán alakult *Vajdasági Magyar Demokratikus Közössége* (VMDK) volt.²² A VMDK a kezdetektől aktív háborúellenes tevékenységet fejtett ki, gyakran a vajdasági horvátok szervezeteivel karöltve, és emiatt folyamatosan a szerbiai nacionalista szervezetek célpontjában állt. A szervezet részt vett – a nagyobb demokratikus szervezetek bojkottja ellenére – az 1992-es szövetségi, szerbiai és tartományi választásokon is továbbra is élvezve a vajdasági magyarság támogatásának jelentős részét, azok 75-80 százalékanak szavazatát megszerezve.²³ A VMDK 1992-ben „Magyar Autonómia” címmel háromlépcsős autonómiamodelt dolgozott ki és fogadott el, amely – egyebek mellett – magyar etnikai területi autonómia létrehozását szorgalmazta a tartomány északi részén.

Többek között a szervezeten belüli személyi ellentétek, a belgrádi kormányzat VMDK-t gyengítő intézkedései,²⁴ és a platformok létesítésének tiltása²⁵ hamarosan odáig vezettek, hogy VMDK-s *önkormányzati* politikusok²⁶ egy csoportja 1994-ben létrehozta a *Vajdasági Magyar Szövetséget* (VMSZ), ami a következő esztendőben párttá és a VMDK versenytársává alakult.²⁷ A VMSZ alapszabálya okulva valamelyest a VMDK bomlásának okaiból, lehetővé teszi a párton belüli platformok létrehozását, viszont nem engedi meg tagjai többes párttagságát.²⁸ A vajdasági magyarság pártképviselésének töredezése azonban nem ért véget 1994-ben. Mivel az 1996-os szövetségi, valamint szerbiai képviselőválasztások a VMSZ egyértelmű sikerét és a VMDK látványos gyengülését eredményezték, a VMDK 1996 végén teljesen megújította elnökségét.²⁹ A VMDK ezt követően tulajdonképpen tovább fragmentálódott, mivel a régi elnök 1997-ben új szervezetet alapított *Vajdasági Magyar Demokrata Párt* (VMDP) néven.³⁰ A VMDP a VMDK eredeti politikájához kívánt visszatérni, de politikai céljai közé felvette a vajdasági magyarok magyar állampolgárságának

²² Győri Szabó Róbert: *Kisebbség, autonómia, regionalizmus*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 325.

²³ Vékás János: *Kelet és Nyugat között: magyarok Szerbiában 1991 után*. In Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat Kiadó, MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008. 357.

²⁴ Vékás János: *Kelet és Nyugat...* i.m. 358.

²⁵ Bárdi Nándor: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete. Problémakatalógus*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2004. 117.

²⁶ http://www.budapestanalyses.hu/docs/Hu/Elemz%C3%A9sek_Arch%C3%ADvum/analysys_92_hu.html (Utolsó letöltés: 2012. november 1.)

²⁷ Győri Szabó Róbert: i.m. 326.

²⁸ <http://www.vmsz.org.rs/hu/alapszabaly/alapszabaly> (Utolsó letöltés: 2012. november 6.)

²⁹ Győri Szabó Róbert: i.m. 327.

³⁰ Uo.

ügyét is.³¹ Más, a VMDK-ból kilépett politikusok ugyanebben az évben létrehozták a *Vajdasági Magyar Kereszténydemokrata Mozgalmat* (VMKM), de a VMSZ is kénytelen volt veszteségeket elszenvedni, ugyanis Kereszténydemokrata Tömörülés (KDT) nevű platformja is önálló politikai szervezetté alakult.

A vajdasági magyar politikai elit szétforgácsolódásának kellős közepén 1995-ben pedig megalakult a *Vajdasági Magyar Polgári Mozgalom* (VMPM), amelynek érdekessége, hogy szervezeti értelemben nem a VMDK „romjain” jött létre. Az elmúlt két évtized választási eredményei alapján látható, hogy a magyar etnikai pártok közül a legtöbb sikert a Vajdasági Magyar Szövetség érte el és a Milošević-rezsim bukását követően a magyar politikum szétaprózódását egy viszonylag rövid életű egységesülési folyamat követte. Ennek nyitányaként a *Kereszténydemokrata Európa Mozgalom* és a VMPM 2005-ben beolvadt a VMSZ-be. A 2008-as szerbiai parlamenti és tartományi, valamint helyi önkormányzati választásokon való minél jobb szereplés érdekében a VMSZ a VMDK és a VMDP választási szövetséget hozott létre *Magyar Koalíció* (MK) néven. Az MK mindkét parlamenti voksoláson bejutott a megcélzott népképviselői szervbe, de valamivel elmaradt az előzetes várakozásoktól és nem tudta maga mögé állítani a vajdasági magyar szavazók döntő többségét. Az ezt követő választásokon a VMSZ már önállóan indult a többi vajdasági magyar párt pedig vagy önállóan, vagy pedig valamilyen választási koalíció részeként. A kisebb magyar pártok közül megemlíthető még a radikálisabb nézeteket valló konzervatív és a VMSZ-ből kiszakadt politikusokat tömörítő 2004-ben létrejött és 2007-ben párttá alakult *Magyar Polgári Szövetség* (MPSZ), valamint a 2009-ben radikális jobboldali gondolkodású a VMDP ifjúsági szervezetéből kivált³² és más fiatalok által létrehozott *Magyar Remény Mozgalom* (MRM).

5. A bulgáriai török társadalom és a Mozgalom a Jogokért és Szabadságért

A Mozgalom a Jogokért és Szabadságért politikai tevékenységének, választási szereplésének értékeléséhez, az elmúlt húsz év dinamikáinak vizsgálatához szükséges áttekinteni a szavazóbázisának demográfiai-társadalmi helyzetét. Bulgária az elmúlt két évtizedben jelentős népességsökkenésen ment keresztül. Míg 1992-ben 8 462 724 fő volt az ország lakossága, addig ez 2001-re lecsökkent 7 928 901-re, majd 2011-re további, közel hatszázezres veszteséggel 7 364 570 főre apadt (ez 14%-os csökkenés két évtized alatt).

---

³¹ Uo.

³² <http://www.mnt.org.rs/34-Laszlo-Balint> (Utolsó letöltés: 2012. október 31.)

Ebben jelentős szerepet játszott az előregedés mellett a kivándorlás, mely eltérően érintette a kisebbségeket. Az elsődleges forrásként szolgáló népszámlálások³³ tanúsága szerint a Bulgária lakosságának legnagyobb részét adó bolgárok aránya csökkent 1992 és 2001 között, majd a 2011-es népszámlálás adatai szerint az utóbbi tíz évben enyhén emelkedett,³⁴ a romák növekedése törtelen maradt,³⁵ míg a második legnagyobb népcsoportot alkotó törökök száma és aránya is csökkent. A török kisebbség 1992 és 2001 között a többségi társadalomhoz képest kisebb mértékben fogyott (800 000 főről mintegy 750 000 főre, 6%-os csökkenés), míg a 2011-ben önkéntességi alapon magukat töröknek vallók száma csak 588 318 fő lett, ami 20%-os fogyást jelent. Bár nem szabad elfeledkezni arról, hogy mintegy 600 000 ember nem válaszolt az etnikai hovatartozást firtató kérdésre, így a törökök létszámát magasabbra kell tennünk. A magukat sehova sem sorolók jelentős része a cigányság egyik sajátos, muszlim csoportját képezi, mely török-bolgár keveréknyelvet beszél, s önmagát „millet”-nek nevezi.³⁶ A HÖH szempontjából viszont egy fontos dél-bulgáriai választói csoportot jelent. A többségi bolgárok és törökök viszont legtöbbször cigánynak (a törökök olykor bolgárnak) tartják őket.³⁷

5.2. A HÖH programjának alakulása

A rendelkezésre álló párt- és választási programok tekintetében a párt teljes egészében alkalmazkodott a bolgár törvényi szabályozáshoz. Ezek alapján felmerülhet a kérdés, hogy mennyire tekinthető etnikai pártnak, ha a programjában ugyan felmerül a kisebbségek védelme, ám egy átfogó liberális keretbe ágyazva. Szintén elgondolkodtató Ahmed Doğannak a 7. kongresszuson elhangzó pártelnöki beszéde, melyben egyszer történt – egy röpké mondat erejéig – hivatkozás a törökségre, illetve a vezető kijelentette, hogy a „kisebbségi problémákat sikerült megoldani.” Történt mindez az erősödő Ataka- és egyéb jobboldali pártok támadásainak tükrében.

A párt programjait és eredményeit tekintve elmondható, hogy az 1990-es évek első felében, amikor sikerült elérni a kommunista rendszer megszüntetését, és alapvető kisebbségi jogok biztosítását, illetve a speciális kérdések, mint a hazatérők ingatlanjainak

---

³³ A 2011-es népszámlálás alkalmával az etnikai és vallási hovatartozásra vonatkozó kérdésre nem volt kötelező válaszolni, emiatt hozzávetőleg 600 000 ember nem válaszolt ezekre a kérdésekre. Emiatt csak 6 680 980 ember etnikai hovatartozását tudták meghatározni, s erre vetítve számolták ki az arányokat. A népszámlálás adatait lásd részletesebben: <http://censusresults.nsi.bg/Census/Reports/2/2/R7.aspx>

³⁴ 1992: 85,7 százalék, 2001: 83,9 százalék, 2011: 84,8 százalék

³⁵ 1992: 3,7 százalék, 2001: 4,7 százalék, 2011: 4,9 százalék

³⁶ Ez utóbbi tendenciát erősíti, hogy az 1990-es évekhez képest, amikor a bulgáriai cigányságon belül a muszlimok aránya 40 százalék fölött volt, ez lecsökkent 25 százalék körülre.

³⁷ Interjúbeszélgetés Alekszej Pamporovval, OSI, Szófia, 2011. július.

visszaszolgáltatását, gyakorlatilag megvalósították a legfontosabb célkitűzéseiket. Ugyan felmerült, de sosem emelkedett igazi politikai kérdéssé az oktatás helyzete. A HÖH gazdasági programja mindig kéta maradt, s a liberális program mellett mindig kapott egy szociális dimenzió is. Míg a párt az elmúlt két évtizedben támogatta a privatizációt és az ország uniós integrációját, azonban szociálisan érzékeny maradt bizonyos ügyek, így a Bulgartabak privatizációja és a regionális fejlesztéspolitika iránt. Ezek kulcsfontosságúak voltak a szavazótábor megnyerése szempontjából. Mindezek alapján a HÖH követeléseit tekintve egy alapvetően baloldali-liberális, s korlátozottan etnikai programmal rendelkező pártnak tekinthető, melynek legfőbb érdeme – a doğani retorikát követve – „a csatlakozás előtt [...] az etnikai kártya megszűnt, köszönhetően a HÖH jelentős hozzájárulásának a békés átmenethez, és a bolgár etnikai model értékeinek bemutatása a NATO-nak és EU-nak.”³⁸

Felvetődhet fel a kérdés, hogyan képes a kifelé kommunikált liberális párt jelleg ellenére szilárdan megőrizni a török szavazótábor, hiszen a pártprogramban és a választási programokban igen korlátozottan jelenik meg a törökség – kisebbségi nacionalizmussal a párt a programok alapján aligha vádolható. A török szavazótábor megnyerésében-megtartásában jelentős szerepet játszik az emlékezetpolitika. Minden év telén-tavaszn az 1984/85-ös asszimilációs kampány, illetve az 1989-es nagy kirándulás emlékezeti helyein ünnepegekre kerül sor, ahol a vezetők rendszeresen emlékeztetik a török kisebbség tagjait, hogy azok a régmúlt idők még visszatérhetnek. A rendszeres megemlékezésekkal – melyeket az utóbbi hét évben az Ataka szélsőséges szolamai tettek kontrasztossá – a HÖH a nyolcvanas években szerzett élmények egyik fontos konzerválójává vált, s ezáltal szavatolja a bulgáriai törökségben ezen élmények továbbélését. Szintén ennek köszönhető, hogy a megosztottságtól félő törökök kevésbé hajlandók más pártra szavazni.

Válogatott irodalom

Barth, F. (1969): *Ethnic Groups and Boundaries*. Boston: Little, Brown.

Bieber, F. (2008): Regulating minority parties in Central and South-Eastern Europe. In:

Reilly, B. – Nordlund, P., eds.: *Political Parties in Conflict-Prone Societies: Regulation, Engineering and Democratic Development*. Tokyo–New York–Paris: United Nations University Press: 95-125.

Birbir, J. K. (2007): *Ethnicity and Electoral Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

---

³⁸ 7. Nemzeti Kongresszus, Ahmed Doğan beszéde. 2009. p.8.

- Bugajski, J. (2002): *Political Parties of Eastern Europe: A Guide to Politics in the Post-Communist Era*. Armonk, NY: ME Sharpe.
- Capelle-Pogăcean, Antonela – Răgaru, Nadège. 2009. Miben „etnikaiak” az „etnikai pártok”? Az MJSZ és az RMDSZ mozgáspályája (I.). *Magyar Kisebbség* 14(3-4): 174-212.
- Capelle-Pogăcean, Antonela – Răgaru, Nadège. 2009. Miben „etnikaiak” az „etnikai pártok”? Az MJSZ és az RMDSZ mozgáspályája (II.). *Magyar Kisebbség* 15(1-2): 341-384.
- Chandra, K. – Metz, D (2002): A New Cross-National Database on Ethnic Parties. Paper prepared for presentation at the *Annual Meeting of the Midwestern Political Science Association*, April 24-27, 2002.
- Chandra, K. (2004): *Why Ethnic Parties Succeed: Patronage and Head Counts in India*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Csaplár-Degovics Krisztián. 2009. Albánok Macedóniában. *Limes* 12(1): 183-200.
- Daftary, Farimah – Friedman, Eben. 2008. “Power-sharing in Macedonia?” In *Settling Self-determination Disputes: Complex Power-sharing in Theory and Practice*, eds. Marc Weller, Barbara Metzger, and Niall Johnson. Leiden - Boston: Martinus Nijhoff Publishers, p. 265-306.
- de Winter, Lieven. 1998. “Conclusion.” In *Regionalist Parties in Western Europe*, eds. Lieven de Winter and Huri Türsan. London - New York: Routledge, p. 204–247.
- de Winter, Lieven. 2006. “In Memoriam the Volksunie 1954–2001: Death by Overdose of Success.” In *Autonomist Parties in Europe: Identity Politics and the Revival of the Territorial Cleavage*, eds. Lieven de Winter, Margarita Gómez-Reino Cachafeiro, Peter De Winter, L. – Gómez-Reino, M – P. Lynch (2006): *Autonomist Parties in Europe: Identity Politics and the Revival of the Centre-Periphery Cleavage*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials.
- de Winter, Lieven – Gómez-Reino Cachafeiro, Margarita. 2002. “European Integration and Ethnoregionalist Parties.” *Party Politics* 8(4): 483–503.
- Egeresi Zoltán. 2009. Mozgalom a Jogokért és Szabadságért: egy etnikai párt útja az európai liberálisokhoz. *Pro Minoritate* 18(3): 175-189.
- Elias, A. (2009) *Minority Nationalist Parties and European Integration. A Comparative Study*. London: Routledge.
- Epstein, L. (1966): *Political Parties in Western Democracies*. New York: Praeger.
- Fearon, J. D. (2004a): Why Do Some Civil Wars Last So Much Longer Than Others? *Journal of Peace Research*, 41(3): 275–301.
- Flora, P. (1973): *Historical Processes in Social Mobilization: Urbanization and Literacy*,

- 1850–1965. In: Eisenstadt, S. N. – Rokkan, S., eds.: *Building States and Nations. Models and Data Resources*. Beverly Hills–London: SAGE Publications: 213-258.
- Friedman, Eben. 2006. *Minority Political Parties in Eastern Europe: Albanian and Magyar Diaspora Parties Compared*. Paper prepared for delivery at the international interdisciplinary workshop “Ethnic Mobilization in the New Europe”, Brussels, 21-22 April 2006.
- Gunther, R. – Diamond, L. (2001): Types and Functions of Parties. In Gunther, R. – Diamond, L. eds.: *Political Parties and Democracy*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press: 3-39.
- Gurr, T. R. (1993): *Minorities at Risk: A Global View of Ethnopolitical Conflict*. Washington, DC: United States Institute of Peace Press.
- Holzer, Anton – Schwegler, Barbara. 1998. “The Südtiroler Volkspartei: a Hegemonic Ethnoregionalist Party” In *Regionalist Parties in Western Europe*, eds. Lieven de Winter and Huri Türsan. London - New York: Routledge, p. 158–173.
- Horowitz, D. L. (1985): *Ethnic Groups in Conflict*. Berkely–Los Angeles–London: University of California Press.
- Ishiyama, J. – Breuning, M. (2011): What's in a name? Ethnic party identity and democratic development in post-communist politics. *Party Politics*, 17 (2): 223-241.
- Juberías, C. F. (2000): Post-Communist Electoral Systems and National Minorities: A Dilemma in Five Paradigms. In: Stein, J. P., ed.: *The Politics of National Minority Participation in Post-Communist Europe*. Armonk, NY: M. E. Sharpe.
- Keating, M. (1996): *Nations against the state. The politics of nationalism in Quebec, Catalonia and Scotland*. New York: St. Martin's.
- Kymlicka, W. (1995): *Multicultural Citizenship*. Oxford: Oxford University Press.
- Lipset, S. M. (2001): Cleavages, parties and democracy. In: Karvonen, L. – Kuhnle, S., eds. (2001): *Party Systems and Voter Alignments Revisited*. London–New York: Routledge: 2-8.
- Lipset, S. –Rokkan, S., eds. (1967): *Party Systems and Voter Alignments*. New York: The Free Press.
- Lynch, P. (1996): *Minority Nationalism and European Integration*. Cardiff: University of Wales Press.
- Lynch, Peter. 2006. “The Scottish National Party: the Long Road from Marginality to Blackmail and Coalition Potential.” In *Autonomist Parties in Europe: Identity Politics and the Revival of the Territorial Cleavage*, eds. Lieven de Winter, Margarita Gómez-

- Reino, Peter Lynch, and Beatriz Acha. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, p. 225–251.
- Lynch, Peter. 2011. “The Scottish National Party.” In *Autonomist Parties and the Challenges of Representation*, eds. Anwen Elias and Filippo Tronconi. Wien: Braumüller, p. 235–260.
- Minárik, Matúš. 1999. *The Evolution of Ethnopolitical Parties. A Comparative Study of Ethnopolitical Representation of the German-speaking Minority in South Tyrol, Italy and the Hungarian-speaking Minority in Slovakia*. MA Thesis, Central European University,
- Newell, James L. 1998. “The Scottish National Party. Development and Change.” In *Regionalist Parties in Western Europe*, eds. Lieven de Winter and Huri Türsan. London - New York: Routledge, p. 105–124.
- Nielsen F.: (1980): The Flemish Movement in Belgium after World War II: A Dynamic Analysis. *American Sociological Review*, 45:76-94.
- Olzak, S. (1983): Contemporary Ethnic Mobilization. *Annual Review of Sociology*, 9: 355-374.
- Olzak, S. (2006): *The Global Dynamics of Racial and Ethnic Mobilization*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Ragin, C. C. (1979): Ethnic Political Mobilization: The Welsh Case. *American Sociological Review*, 44(4): 619-635.
- Robotin, M. – Salat, L., eds. (2003): *A New Balance: Democracy and Minorities in Post-Communist Europe*. LGI Books. Budapest: Open Society Institute.
- Rokkan, S. – Urwin, D. (1982): Introduction: Centres and Peripheries in Western Europe. In: Rokkan, S. – D. Urwin (eds): *The Politics of Territorial Identity: Studies in European Regionalism*. London: Sage: 1-18.
- Rudolph, J. R. (2006): *Politics and Ethnicity. A Comparative Study*. New York: Palgrave Macmillan.
- Salat, L. (2005): A szintézis esélyei az etnopolitikai konfliktusok okaival foglalkozó elméleti magyarázatokban. In: Kántor Zoltán–Majtényi Balázs (szerk.): *Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről*. Budapest: Rejtjel Kiadó: 211-252.